

Kandidatnummer: 10068

Antall ord: 7906

Det kommunale barnevernets arbeid med barn og unge som viser skadelig seksuell atferd

The municipal child services work with children and adolescents that suffers from harmful sexual behavior

Bacheloroppgave i Sosialt arbeid

Veileder: Hanna P S Dyrendahl

Mai 2020

Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap

Institutt for sosialt arbeid

Kandidatnummer: 10068

Det kommunale barnevernets arbeid med barn og unge som viser skadelig seksuell atferd

The municipal child services work with children and adolescents that suffers from harmful sexual behavior

BACHELOROPPGAVE / SEMESTEROPPGAVE

Trondheim, 15.05.2020

Bachelor i Sosialt arbeid

Antall ord: 7906

NTNU har intet ansvar for synspunkter eller innhol di oppgaven.

Framstillingen står utelukkende for studentens regning og ansvar.

Sammendrag

Barn og unge er en sårbar gruppe som hele samfunnet er opptatt av å beskytte og sikre på best mulig måte. Det er bred kunnskap og mye erfaring knyttet til hjelpearbeidet rettet mot barn og unge som blir utsatt for seksuelle krenkelser eller overgrep – men hva skjer i de tilfellene barnet har rollen som utøver? Denne bacheloroppgaven utforsker barnevernets forebyggende praksis ovenfor barn med skadelig seksuell atferd, og har følgende problemstilling

Hvordan kan profesjonsutøveren i det kommunale barnevernet tilnærme seg barn og unge med skadelig seksuell atferd på en forebyggende måte.

Litteraturstudie som metode er valgt for belyse temaet, og metodevalget har bidratt til å forstå problemstillingen fra flere perspektiver. Oppgaven ser nærmere på hva skadelig seksuell atferd er, hvem barnet eller ungdommen er, behandling, betydningen av forebyggende barnevernspraksis, juridiske rammer og samtale med barn.

Denne studien finner at profesjonsutøveren i det kommunale barnevernet har en viktig rolle i arbeidet med barn og unge som viser skadelig seksuell atferd. Videre viser det seg at det bør rettes fokus mot forebygging av skadelig seksuell atferd, både til det beste for utøveren, offeret og samfunnet forøvrig. Studien finner også at mangel på kartleggingsverktøy og behandlingsmuligheter er en faktor som preger det forebyggende arbeidet. En hemmende faktor for forebyggingen er manglende kompetanse om gruppen. Videre finner studien primær forebygging og tverrfaglig samarbeid som fremmende faktorer i forebyggingen. Til slutt viser studiens funn at tilnærmingen til barn og unge, tilrettelegging for medvirkning i relasjonen, samt bruken av sosialfaglige ferdigheter kan påvirke effekten forebyggingen.

Abstract

Children and adolescents is a vulnerable group that the whole society is eager to protect and secure in the best possible way. There is a lot of cognition and experience attached to the relief work pointing towards children and adolescents exposed to sexual violation and abuse – but how does the professional perform when the child is the practitioner? This bachelor thesis explores the preventive work amongst the municipal child welfare services practice for children with harmful sexual behavior, and has the following issue:

How can the professional in the municipal child welfare services approach children and adolescents with harmful sexual behavior in a preventive way?

The literature study as a method is chosen to elucidate the theme, and the choice of method has been helpful to understand the thesis's issue from several perspectives. The thesis looks into what harmful sexual behavior is, who these children or adolescents are, treatment, the importance of a preventive child service practice, legal frameworks and how to approach the children.

The study finds that the professional in the municipal child welfare services has an important role in the work pointing towards children and adolescents that shows harmful sexual behavior. It also appears that the focus should be pointed towards preventing harmful sexual behavior, both for the benefit of the practitioner, victim and the society. Furthermore the study finds that a lack of mapping tools and treatment options is a factor that characterize the preventative work. The lack of knowledge about the group seems to be an inhibitory factor. Furthermore the study finds primary prevention and interdisciplinary collaboration as a contributing factor. At last the findings of the study finds that the approach towards children and adolescents, facilitating participation and the use of professional skills can affect the effect of the prevention.

Innholdsfortegnelse

1 Innledning	1
1.1 Introduksjon til tema	1
1.2 Bakgrunn for valg av tema og problemstilling.....	2
1.3 Relevansen for sosialt arbeid	2
1.4 Begrepsavklaring	3
1.4.1 Skadelig seksuell atferd.....	3
1.5 Avgrensing av oppgaven	3
1.6 Oppbygging av oppgaven.....	3
2 Metode.....	5
2.1 Litteraturstudie som metode.....	5
2.2 Litteratursøk.....	6
2.3 Kildekritikk.....	6
3 Teori.....	8
3.1 Seksuell atferd	8
3.2 Hvem er barnet eller ungdommen?	9
3.3 Behandling av skadelig seksuell atferd hos barn og unge	11
3.4 Generelt om forebygging.....	12
3.5 Juridiske rammer.....	13
3.6 Om relasjonsbygging og samtale mellom barn/unge og profesjonsutøver	13
3.6.1 Å snakke med barn.....	13
4 Diskusjon.....	15
4.1 Kjennetegn på gruppen	16
4.2 Kartlegging og tverrfaglig samarbeid.....	17
4.3 Forebygging – muligheter og utfordringer	19
4.3.1 Mangel på kompetanse som hinder i forebyggingen	19

4.3.2 Betydningen av forebygging på ulike nivå	20
<i>4.4 Betydning av tilnærmingen til barnet eller ungdommen</i>	<i>21</i>
4.4.1 Medvirkning	22
4.4.2 Profesjonsutøveren	22
5 Avslutning	24
Bibliografi	25

1 Innledning

1.1 Introduksjon til tema

Barn, unge og seksualitet får stadig mer oppmerksomhet og det utvikles kontinuerlig mer kunnskap, både i samfunnet generelt og i fagmiljøene spesielt. Hva som er grensene for akseptabel seksuell atferd har dermed blitt tydeligere. Seksuelle overgrep mot barn er i stort fokus, men kunnskap og erkjennelse av at det også foregår seksuelle overgrep mellom barn har derimot ikke hatt samme oppmerksomhet.

Over tid har det vært en overordnet ide om at overgriperen er voksen, ukjent eller mannlig. Forskning viser imidlertid at kun ti prosent av overgrep mot barn begås av personer som er fremmed for barnet. Synet på hvem overgriperen er eller kan være har endret seg de siste førti årene. Tidligere har uheldig seksuell atferd hos barn og unge i stor grad blitt forstått som normal utforskning hos barnet. Undersøkelser viser at tjue til femti prosent av alle overgrep mot barn utføres av andre barn og unge, og den største prosentandelen er gutter (Kleive, 2016).

Gjennom dialog med fagpersoner, medstudenter og bekjente virker det som det er et manglende fokus på barns seksuelle atferd i studieløp som medisin, psykologi, barnevern og sosialt arbeid. I disse studieretningene er barn og ungdom en viktig pasient- og brukergruppe, og på grunn av lite fokus på og erfaring med gruppen har jeg blitt opptatt av å utforske temaet i lys av sosialfaglig teori.

For å unngå og tillegge barn og unge med skadelig seksuell atferd en identitet som overgriper vil jeg i denne studien bruke «barn og unge med skadelig seksuell atferd» fremfor «unge overgripere».

1.2 Bakgrunn for valg av tema og problemstilling

Etter fullført praksis i barneverntjenesten og oppstart i jobb har jeg blitt oppmerksom på diverse styrker og svakheter i tjenestens arbeid med barn og unge, omsorgspersoner og samarbeidspartnere. Når det gjelder saker som omhandler vold og overgrep er det ikke alltid rutinene fungerer etter hensikten. På bakgrunn av dette har jeg blitt nysgjerrig på hva som skjer i de tilfellene der barnet eller ungdommen er den som viser uegnet seksuell atferd eller utfører seksuelle krenkelser og overgrep mot andre barn. Jeg er også nysgjerrig på hvordan profesjonsutøveren tilnærmer seg barn og unge som viser skadelig seksuell atferd, og hvordan det kan arbeides på en forebyggende måte som ivaretar barnets medvirkning.

Deretter ble problemstillingen utformet

Hvordan kan profesjonsutøveren i det kommunale barnevernet tilnærme seg barn og unge med skadelig seksuell atferd på en forebyggende måte?

1.3 Relevansen for sosialt arbeid

Sosialt arbeid er et fagfelt der profesjonsutøverens arbeid skjer i et felt der sosiale problemer gjør seg gjeldende. Arbeidet kan foregå innen rus, psykiatri, økonomisk veiledning, familievern og barnevern. Sosialt arbeid bygger på ferdigheter, teorier og verdier som skal ta sikte på å ivareta brukeren på best mulig måte (Berg mfl., 2015). Fellesorganisasjonens yrkesetiske grunnlagsdokument tydeliggjør at profesjonsutøveren har et samfunnsoppdrag som går ut på å støtte mennesker med hjelpebehov. Dette gjennom å sikre gode levekår og livskvalitet, samt å vise solidaritet med sårbare samfunnsgrupper (Fellesorganisasjonen for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere, 2015).

Barn og unge er en samfunnsgruppe det er viktig å sikre på best mulig måte. Sosialt arbeid som profesjon har gode forutsetninger for å gi god og riktig hjelp til de utsatte i denne gruppen. Barnevern inngår i den treårige bachelorgraden i sosialt arbeid, og er sammen med de andre emnene et godt grunnlag for å arbeide tett på barn, unge, og deres omsorgspersoner.

1.4 Begrepsavklaring

1.4.1 Skadelig seksuell atferd

Seksuell atferd kan deles inn i ulike kategorier; sunn og god seksuell atferd, problematisk seksuell atferd og skadelig seksuell atferd. Skadelig seksuell atferd dreier seg om problematisk eller skadelig atferd hos barn. Hos noen barn kommer atferden til uttrykk som følge av lite gjennomtenkte, eksperimenterende handlinger som ikke har noen spesiell hensikt eller formål. Hos andre barn kommer atferden til uttrykk fordi de selv har blitt utsatt for seksuelle overgrep, eksponert for mye pornografi, føler på mye sinne, eller søker nærhet (Ingnes & Kleive, 2011).

1.5 Avgrensing av oppgaven

Ut fra tiden jeg har til disposisjon og oppgavens omfang har jeg valgt å avgrense besvarelsen til å omhandle profesjonsutøverens tilnærming til barn og unge med skadelig seksuell atferd, og hvordan barnevernets praksis kan virke forebyggende. Som følge av rammene for oppgaven har jeg sett meg nødt til å være selektiv i valget av teori, og har derfor valgt å inkludere teori som belyser problemstillingen min og danner et godt grunnlag for drøftingsdelen i oppgaven. Videre har begrensingen i antall ord ført til at behandling av skadelig seksuell atferd og hvilke verktøy som benyttes kun belyses kort, dette også fordi selve behandlingen av atferden strekker seg utover mandatet til profesjonsutøveren i det kommunale barnevernet. Jeg velger også å presentere juridiske rammer i korte trekk fordi strafferettslige prinsipper er viktig å nevne, men er ikke en prioritet for å belyse min problemstilling.

1.6 Oppbygging av oppgaven

I denne oppgaven vil jeg først redegjøre for hva en litteraturstudie er, hvordan jeg har søkt etter litteratur, og belyse viktigheten kildekritikk. Når jeg i denne oppgaven skal belyse det kommunale barnevernets forebyggende arbeid med barn og unge som viser skadelig seksuell atferd, vil jeg først gjøre rede for sunn, problematisk og skadelig seksuell atferd. Dette for å skape et bilde av ulikhetene i atferdstypenes uttrykk. Deretter presenteres kjennetegn ved barnet, og hvordan ulike teorier og faktorer kan spille inn på utviklingen av skadelig seksuell

atferd. Videre belyses behandling av skadelig seksuell atferd i korte trekk, med fokus på to ulike behandlingsenheter i Norge og redegjørelse for et verktøy som blir benyttet der. Deretter redegjøres det for forebygging på generell basis og ulike nivåer av forebygging, med eksempler som omhandler skadelig seksuell atferd. Til slutt i teoridelen belyses juridiske rammer i korte trekk. I kapittel fire vil jeg med denne teorien lagt til grunn diskutere ulike kjennetegn ved skadelig seksuell atferd. Videre i kapittel fire ser jeg nærmere på kartlegging av atferden og betydningen av tverrfaglig samarbeid. Deretter drøftes muligheter og utfordringer ved forebygging av skadelig seksuell atferd, med fokus på manglende kompetanse og betydningen av forebygging på flere nivåer. Til slutt diskuteres betydningen av tilnærmingen til barn og unge med skadelig seksuell atferd, i lys av barns medvirkning og profesjonsutøverens sosialfaglige ferdigheter. Kapittel fem er en oppsummering av de ulike perspektivene som presenteres og diskuteres i oppgaven.

2 Metode

Metode beskrives av Dalland (2017) som en systematisk fremgangsmåte for å finne frem til kunnskap eller å etterprøve påstander. Metoden er med andre ord et redskap som anvendes i møte med noe som skal undersøkes. Metoden vil være en hjelp til å samle nødvendig informasjon.

Utover å bruke rapporter og artikler har jeg valgt å benytte følgende litteratur som inngår i emner ved studieløpet ved NTNU: *Kunsten å hjelpe individer og familier*, *Sosialt arbeid – en grunnbok*, *Kunnskap og kompetanse i barnevernsarbeid* og *Barn i risiko*. Videre har jeg benyttet bøkene «Forebyggende barnevern» og «I møte med unge overgripere» som ikke er pensumlitteratur, men som er hjelpsomme for å belyse problemstillingen.

2.1 Litteraturstudie som metode

I en litteraturstudie studeres det som allerede er undersøkt og skrevet om. Litteraturstudiens materiale er allerede eksisterende kunnskap som presenteres i artikler, og som hentes ved å søke i ulike databaser. Litteraturstudien skaper med andre ord ikke ny kunnskap, selv om nye oppfatninger kan komme frem når man knytter kunnskap fra flere undersøkelser og artikler sammen (Støren, 2013).

Støren (2013) beskriver at metoden i en litteraturstudie baserer seg på å søke etter vitenskapelige originalartikler i relevante databaser, samt å vurdere funnene kritisk. Ved bruk av litteraturstudien systematiseres kunnskap gjennom å søke, samle, vurdere og sammenfatte den eksisterende kunnskapen. Sett under ett er systematiseringen et nyttig arbeid for å skape en oversikt over betydningsfull kunnskap for den enkelte yrkesgruppe, samt at studien kan være et skritt mot videre forskning (Støren, 2013).

Kunnskapen som anvendes i litteraturstudien er kunnskap vi finner i vitenskapelige artikler, som er den primære kunnskapen fra forfatteren eller forskeren selv. I lærebøker, som også regnes inn under akademiske sjangre, finnes også mye relevant kunnskap. Likevel finner man at lærebøkers undervisende sjanger ofte gjengir forskningsresultater, teorier og faglige

argumenter, og det kan derfor være vanskelig å se hvor grundig argumentene er underbygd (Støren, 2013).

2.2 Litteratursøk

Store deler av arbeidet med bacheloroppgaven har gått til litteratursøk, mye fordi jeg er nysgjerrig på hva som eksisterer av litteratur om skadelig seksuell atferd hos barn og unge. Søket har bredt seg ut over flere databaser, men jeg har funnet «Oria.ntnu.no» og «Idunn.no» som de mest relevante. I valget av søkeord har jeg sett meg nødt til å være kreativ. Søkerordene som i størst grad har blitt brukt er «Skadelig seksuell atferd», «SSA», «Unge overgripere», «Forebygging», «Medvirkning» og «Barnesamtale». Jeg har også anvendt kjedesøk, som betyr å lete seg frem til relevant litteratur som er brukt i ulike artikler og rapporter. Gitt Dalland (2017) har jeg ved å innta en undersøkende, årsakspørrende, nysgjerrig og skeptisk holdning til litteraturen jeg har søkt etter, kommet frem til relevant, interessant og nyttig kunnskap jeg tar med meg i videre jobb og studier.

2.3 Kildekritikk

Kildekritikk handler om å vurdere og karakterisere litteratur. Å være kritisk til litteratur handler ikke nødvendigvis om å være kritisk til innholdet i rapporter, artikler eller bøker, men om å vurdere i hvilken grad litteraturen i kilden lar seg bruke til å beskrive og belyse den aktuelle problemstillingen (Dalland, 2017).

I løpet av litteraturstudien har jeg blitt oppmerksom på at det er begrenset litteratur om skadelig seksuell atferd. Det har vært tidkrevende å finne frem til litteratur som er relevant og kan belyse problemstillingen min i tilstrekkelig grad. Dette har ført til at problemstillingen stadig har blitt omformulert. Selv om mengden litteratur er begrenset, har litteraturen jeg har søkt meg frem til vært både utfyllende og god. Jeg ser det som nødvendig å påpeke at flere av de fagfelleverderte artiklene som henvises til i min oppgave er fra samme tidsskrift. Dette kan være en svakhet ved oppgaven, men da tidsskriftet inneholder mange gode artikler som belyser problemstillingen har jeg likevel valgt å bruke artiklene.

Situasjonen denne våren har vært utfordrende. Det er en merkelig og uvant tid for hele Norges befolkning. Som student har jeg i enda større grad sett verdien av å ha tilgang til universitetets lokaler, kontakt med medstudenter og ikke minst tilgang til nødvendig litteratur. Situasjonen har gjort litteratursøket mer krevende, men også gitt en større grunn til å være kritisk i søket. Mangelfull tilgang til primærkilder har ført til anvendelse av flere sekundærkilder enn ønskelig. Samtidig har jeg opplevd utfordringer i bruken av teknologiske hjelpemidler, som for eksempel VPN. På den ene siden har jeg vært innstilt på å ha en positiv holdning til at situasjonen er slik den er, og dermed benyttet meg av å være kreativ. Dette har jeg gjort gjennom å bruke kolleger, fagpersoner og bekjente som ressurser. På den andre siden har mangel på tilgang til universitetsnett og bibliotekets materiale ført til at noe litteratur kan være utelatt.

3 Teori

Sosialt arbeid i praksis baseres på et teoretisk faggrunnlag. Det trengs kunnskap for å forstå hva som er sosiale problemer, hva som er årsaken og hvordan vi kan finne hensiktsmessige metoder for å løse problemene. Teori er høyst nødvendig for å utvikle god praksis i faget (Ellingsen & Levin, 2015). Jeg har valgt ut teori som belyser problemstillingen på best mulig måte, og videre at teorien skal være hensiktsmessig for å utvikle mer kunnskap og praksis.

3.1 Seksuell atferd

Barn og unge er avhengig av voksne som støtter utviklingen av sunn seksuell helse. De trenger voksne som kan bidra til regulering og korrigerende, og som samtidig gleder seg over barnets evne til utforskning. Seksualitet utvikles gjennom hele livsløpet, og er en naturlig og integrert del av menneskets personlighet. Seksualiteten til et menneske påvirkes av erfaringer, og av sosiale, emosjonelle, fysiske, psykiske, kulturelle, politiske og økonomiske faktorer. Seksualitet uttrykkes på ulike måter, for eksempel gjennom språk, lek, samspill eller berøring (Hegge, 2016). Å uttrykke seksualitet gjennom atferd er med andre ord naturlig for mennesket, uansett alder. Dersom et barn eller en ungdom uttrykker sin seksualitet på en måte som kan bidra til sårbarhet hos det aktuelle barnet, eller som kan være til skade for andre, vil barnet ha behov for bistand fra voksne for å få riktig hjelp (Ingnes & Kleive, 2011).

Trafikklyset, oversatt av Hegge (2016) ble utviklet i Australia som et hjelpemiddel for å identifisere og kategorisere seksuell atferd hos barn og unge i tre ulike kategorier.

Trafikklyset «fargelegger» seksualiteten ved å skille mellom sunn seksuell atferd (grønn), problematisk seksuell atferd (gul) og skadelig seksuell atferd (rød). Nedenfor beskrives de ulike kategoriene med eksempler for barn og unge fra 13 til 18 år.

Sunn seksuell atferd viser seg som spontan, lystig, lett distraherbar, eksperimenterende atferd som samsvarer med barnets alder og modenhet. Sunn seksuell atferd for en ungdom mellom 13 og 18 år kan vise seg ved at ungdommen kommuniserer med jevnaldrende om seksualitet, at ungdommen er interessert i erotikk eller at ungdommen tuller om sex på en måte som ses på som innafor den kulturelle normen i det gitte samfunnet. Her oppfordres voksne å tilrettelegge for positive tilbakemeldinger og nyttig informasjon (Hegge, 2016).

Problematisk seksuell atferd viser bekymringsverdig seksualitet. Atferden kan vise seg i hyppighet, intensitet og manglende samsvar med alders- og utviklingsmessig modenhet. For en ungdom mellom 13 og 18 år vil atferden vise seg i at han eller hun er opphengt i tanker om seksualitet på en måte som forstyrrer daglig fungering, er opphengt i pornografi, eller invaderer andres grenser. Ved problematisk seksuell atferd bør den voksne følge med og samle informasjon slik at rett tiltak blir iverksatt før atferden eventuelt videreutvikles (Hegge, 2016).

Skadelig seksuell atferd hos barn og unge omfatter seksuell atferd som ikke er aldersadekvat og som kan føre til skade hos den unge selv, eller hos andre. Atferden viser seg som overdreven, er preget av tvang, fremstår truende, grenseoverskridende eller oppleves krenkende for andre. Hos barn eller unge over 13 år vil atferden i mange tilfeller også omhandle maktbruk, utnyttning av aldersforskjell, ulik status, trusler eller tvang til å utføre seksuelle handlinger som er til skade for, eller vil ha negative konsekvenser for ungdommen eller andre. Atferden kan også innebære blotting, trakassering og tvangspregt eller offentlig onanering. Et annet kjennetegn ved atferden er at den unge ikke evner å ta ansvar for, eller la voksne korrigere og gi veiledning på hvordan atferden bør håndteres. Denne type atferd, uansett grad, krever umiddelbar reaksjon og handling fra voksne fagpersoner (Hegge, 2016).

3.2 Hvem er barnet eller ungdommen?

Bendiksby (2008) skriver at vi ikke vet med sikkerhet hvilke barn og unge som forgriper seg på andre barn, men at vi vet hvem noen av dem er. Som alle barn og unge, er barn med skadelig seksuell atferd ulike. Likevel har mange av dem noen fellestrekk. Barn og ungdom som viser skadelig seksuell atferd varierer med hensyn til type overgrep, bakgrunnsfaktorer og karakteristika (Bendiksby, 2008). Det er mangel på kartleggings- og utredningsverktøy som kan si noe om hvorfor noen barn og unge utvikler seg til å begå seksuelle overgrep, men vi vet likevel noe om hva som kan bidra til å beskytte barn mot å utvikle skadelig seksuell atferd (Askeland mfl., 2017)

Barn som er utsatt for- eller vitne til fysisk vold, rusmisbruk i familien, gjengmedlemskap, tidlig seksuell debut, seksuelle overgrep og pornografi har en betydelig større risiko for å utvikle skadelig seksuell atferd. Ungdom som selv har blitt utsatt for seksuelt traumatiske

opplevelser har tre ganger så stor sannsynlighet for å utøve skadelig seksuell atferd sammenlignet med andelen som ikke selv har opplevd slike traumatiske hendelser (Barbaree & Marshall, 2006). Internasjonale studier viser at den største andelen av barn og unge med skadelig seksuell atferd er gutter. Studiene gjør også rede for at barnet eller ungdommen ofte er søsken, i slekt med eller har en nær relasjon med fornærmede, som ofte er en yngre jente. Psykiske vansker eller problemer innad i familien er også en faktor for en stor andel av gruppen. Studier gjort av voksne overgripere viser også til at omsorgssvikt, emosjonelle vansker fra tidlig alder, atferdsvansker og utrygg tilknytning fra barndommen synes å være viktige risikofaktorer for å utføre overgrep (Jensen mfl., 2016).

Marshall og Barabarees (2006) har utviklet en teori med flere faktorer som forklarer hvorfor noen utvikler overgrepstatferd. Teorien fremhever blant annet opplevelser i barndommen, biologiske prosesser, kulturelle normer og holdninger, for å forstå og forklare hvorfor noen utvikler fare for å begå seksuelle overgrep. Teorien legger vekt på at ungdomsårene er svært utfordrende for ungdom med utrygg tilknytning. Det er i denne perioden barn og unge etablerer de første intime relasjoner. Formingen av seksuelle interesser, preferanser og holdninger skjer da. I overgangen fra barn til voksen vil man utviklingsmessig lære å skille mellom seksuelle og aggressive impulser. Teorien påpeker at det også må være noen situasjonelle faktorer tilstede for at et overgrep kan finne sted. Med situasjonelle faktorer menes i denne sammenheng forbigående faktorer som stress, rus eller at det er et offer tilstede (Barbaree & Marshall, 2006).

Moderne tilknytningsteori vektlegger i følge Kvello (2015) at det følelsesmessige samspillet mellom spedbarn og omsorgsperson avhenger av omsorgspersonens sensitivitet. Utviklingen av trygg tilknytning hos barn avhenger av at omsorgspersonen er sensitiv, adekvat, evner å leve seg inn med barnet og gi ekte og trygg kontakt. Trygg tilknytning vil si at barnet føler seg trygg på at foreldrene vil beskytte barnet ved skremmende situasjoner. Barn som ikke opplever sine omsorgspersoner som sensitive, vil utvikle utrygg tilknytning. Omsorgspersonen kan da fremstå tilbaketrukket, passiv eller avvisende. Ved utrygg tilknytning vil ikke barnet være sikker på om foreldrene vil trøste og beskytte eller gi nødvendig og grunnleggende trygghet (Kvello, 2015). Ved utvikling av tilknytningsatferd legges grunnlaget for barnets senere forståelse og håndtering av forholdet til andre mennesker. Grunnlaget for utvikling av sosiale ferdigheter og selvstendigjøring senere i livet avhenger også av om barnet har en trygg tilknytningsatferd (Kruse, 2011).

I sin artikkel skriver Bendiksby (2008) at barn og unge som opplever stadig avvisning og mishandling, gjerne sammen med seksuelle overgrep, ofte utvikler svært avvisende tilknytningsmønstre. Typisk for denne gruppen barn og unge er emosjonell distansering til alle andre, også de i nær relasjon for barnet eller ungdommen. Distanseringen vil for mange gi en vond følelse av å være alene, og vedkommende forsøker dermed å kompensere for ensomheten gjennom sitt tilknytningsmønster. Mange barn og unge som har opplevd omsorgssvikt eller mishandling opplever at trygghet og nærhet også fører med seg fare eller trusler. Resultatet blir at den eneste trygge måten å nærme seg andre seksuelt er ved å beskytte seg mot mulig avvisning gjennom å ta kontroll over situasjonen ved bruk av makt eller andre strategier (Bendiksby, 2008). For barn og unge med en vedvarende opplevelse av fare vil også tilknytningssystemet være kontinuerlig aktivert. Da vil mønsteret i tilknytningen etablere store deler av barnets generelle atferd. Barn og unge som er oppvokst i trygge miljø vil ikke fornemme en slik vedvarende aktivering fordi de har flere beskyttelsesstrategier tilgjengelig dersom vanskelige eller skremmende situasjoner oppstår (Bendiksby, 2008).

3.3 Behandling av skadelig seksuell atferd hos barn og unge

Det overordnede og viktigste målet med behandling av skadelig seksuell atferd er å forhindre at nye overgrep begås. Behandling av skadelig seksuell atferd må være helhetlig, og barnet eller ungdommen må hjelpes til å utvikle sosiale ferdigheter, lære om kjæresteforhold, få kunnskap om seksualitet, sinnemestring og arbeide med sin egen impuls kontroll. God behandling inkluderer også hjelp til å finne egne ressurser og støtte til atferd som et mer hensiktsmessig alternativ til overgrepstatferden (Innes & Kleive, 2011)

TVERS er et behandlingstilbud i Vest-Agder som rettes til familier hvor barn eller ungdom har begått seksuelle overgrep eller vist andre former for seksuell atferd som vekker bekymring. Arbeidet er tverretattlig og skjer i samarbeid med det kommunale barnevernet (Søftestad mfl., 2007). Ressursenheten V27 er et annet behandlingstilbud som ligger under barne- og ungdomspsykiatrisk avdeling ved Betanien sykehus i Bergen. Ressursenhetens arbeid baserer seg på konsultasjoner til andre profesjonelle som det kommunale barnevernet og barne- og ungdomspsykiatrien, som også kan drøfte saker anonymt med de ansatte ved enheten. V27 tilbyr også utredning, risikovurdering og behandling (Betanien sykehus, u.d.).

Et verktøy som benyttes ved TVERS og V27 er Estimate of Risk of Adolescent sexual offense recidivism (ERASOR). ERASOR er et verktøy som beregner risikoen for at et barn mellom 12 og 18 år med skadelig seksuell atferd skal kunne utføre nye overgrep. Verktøyet kartlegger risikofaktorer på områder som seksuelle interesser, holdninger til seksuelle overgrep, atferd under overgrep med mer (Kleive, 2016)

3.4 Generelt om forebygging

Med forebygging menes å forebygge eller hindre at uønskede tilstander oppstår eller utvikler seg. Forebygging av skadelig seksuell atferd kan for eksempel være å legge til rette for hjelpetiltak som skal ta sikte på å regulere eller endre atferden (Bunkholdt & Kvaran, 2018). Forebygging kan skje på forskjellige måter og legge til rette for ulikt fokus, ut i fra hva problemområdet er.

Primær forebygging omhandler innsats og tiltak der hensikten er å forhindre at et problem eller en skade oppstår hos barn, unge og familier generelt. Primær forebygging skal nå ut til alle barn og unge, ikke bare en bestemt gruppe (Bunkholdt & Kvaran, 2018). Eksempel på primær forebygging av skadelig seksuell atferd kan være alderstilpasset informasjon som opplyser barn og ungdom om hva som er sunn-, problematisk- og skadelig seksuell atferd og hvilke konsekvenser som følger seksuelle overgrep eller krenkelser. Ingen enkeltbarn vil være i fokus ved slik forebygging, målet er å opplyse (Ingenes & Kleive, 2011).

Sekundær forebygging har som mål å opprette tiltak for risikogrupper. Forebyggingen vil da rette seg mot grupper man vet er spesielt utsatt for å utvikle skadelig seksuell atferd, som for eksempel barn med alvorlige utviklingsforstyrrelser eller barn og unge med atferdsvansker (Bunkholdt og Kvaran, 2018, s. 216). Sekundær forebygging vil være særlig viktig for utsatte grupper, med tanke på at seksualiteten allerede utvikler seg i skadelig retning.

Tertiær forebygging er tiltak som igangsettes etter barnevernloven eller som behandling av enkeltindivider (Bunkholdt og Kvaran, 2018, s. 216). Forebyggingen rettes mot barn og unge som allerede har vist eller viser skadelig seksuell atferd, eller barn og unge som har utført overgrep. Forebyggingen har som mål å hindre at nye overgrep skjer gjennom for eksempel terapi eller straff (Glad mfl., 2010).

3.5 Juridiske rammer

De juridiske rammene for seksuelle overgrep reguleres i straffeloven, også når det gjelder barn og unge. Jmfør Straffeloven (2009) § 20, første ledd, bokstav a, er den kriminelle lavalderen i Norge 15 år. Ungdom som er 15 år eller eldre er strafferettslig ansvarlig for sine handlinger og blir derfor straffet på samme måte som voksne over 18 år. Barn under 15 år vil ikke bli strafferettslig forfulgt, men ved mistanke om at barn under 15 år har begått seksuelle overgrep skal det likevel etterforskes og avhjelpes med tiltak som oftest skjer i regi av det kommunale barnevernet (Straffeloven, 2009).

3.6 Om relasjonsbygging og samtale mellom barn/unge og profesjonsutøver

En stor og viktig del av sosialt arbeid som profesjon er å skape relasjoner til mennesker i alle alders- og samfunnsgrupper. De fleste møter mellom bruker og profesjonsutøver vil preges av brukerens oppfatning av at profesjonsutøveren er myndig, autoritær og har makt til å påvirke han eller hennes liv (Schulman, 2003). Grunnet brukerens oppfatning vil det være viktig at profesjonsutøveren innser at det er brukeren som har kontrollen, og at jobben skal gjøres sammen med brukeren, ikke mot han eller henne.

3.6.1 Å snakke med barn

Det er utarbeidet, og utvikles stadig nye metoder og tilnærminger for å på best mulig måte samtale med barn, men profesjonsutøveren kan naturligvis ikke sette seg inn i hver og en av dem (Baar-Dahl, 2019).

Å snakke med barn skal ses i lys av barneperspektivet og av barnets rett til medvirkning. For å skape størst mulig nærhet mellom profesjonsutøveren og barnet, må det gjennom holdning og interesse skapes en realistisk og troverdig relasjon hvor det kommer frem at det er barnet som sitter inne med den kunnskapen vi er opptatt og avhengig av (Guldbrandsen mfl., 2012).

Dersom profesjonsutøveren forholder seg til at barnet er eksperten på sitt eget liv, vil noe av det asymmetriske maktforholdet bli redusert, noe sannsynlig vil virke positivt på relasjonen (Bunkholdt & Kvaran, 2018). Barneperspektivet innebærer en forståelse av at barnet selv skal beskrive hvordan han eller hun opplever sin verden. Arbeidet i det kommunale barnevernet

avhenger av at profesjonsutøveren klarer å ha et barneperspektiv i samtalen med barnet. Barn har behov for voksne som opptrer sterkt og trygt, og som sørger for at barnet vet at den voksne vil tilrettelegge på best mulig måte for at barnet skal takle eller komme seg ut av vanskelige situasjoner (Bunkholdt & Kvaran, 2018).

Profesjonsutøverens evne til å ta i mot uforståelig, trist eller uventet informasjon er viktig i samtale med barn. Å innlede barnesamtaler med spørsmål som «hva...» eller «hvordan...» virker å fungere godt, fordi det legger opp til fortellinger eller beskrivende svar. Dette er til forskjell fra spørreordet «hvorfor...» som krever en forklaring eller et svar fra barnet (Bunkholdt & Kvaran, 2018).

Schulman (2003) understreker betydning av å stille seg inn på hver enkelt bruker. Profesjonsutøveren må evne å leve seg inn i mulige følelser og problemer barnet eller ungdommen kan ha med seg inn i møtet. Kapasiteten til å stille seg inn er viktig fordi den legger til rette for empati i relasjonen, og at profesjonsutøveren blir mer sensitiv overfor barnets indirekte kommunikasjon.

4 Diskusjon

I denne delen av oppgaven vil jeg i lys av relevant faglitteratur drøfte hvordan profesjonsutøveren i det kommunale barnevernet kan tilnærme seg barn og unge med skadelig seksuell atferd på en forebyggende måte. Jeg presenterer og diskuterer hvordan betydningen av ulike kjennetegn ved gruppen kan påvirke arbeidet. Videre diskuteres betydningen av- og hensikten med ulike verktøy som kartlegger barn og unges seksuelle atferd, og hvordan tverrfaglig samarbeid kan fungere som en fremmede faktor. Deretter drøftes noen muligheter og utfordringer for forebyggingen av skadelig seksuell atferd. Videre diskuteres betydningen av forebygging, med fokus på kompetanseheving og primær- og sekundær forebygging. Til slutt drøftes betydningen av tilnærmingen profesjonsutøveren har til barn og unge med skadelig seksuell atferd i lys av sosialfaglige ferdigheter som kan gjøre seg gjeldende i arbeid med barn og unge som viser skadelig seksuell atferd.

Som profesjonsutøver i det sosialfaglige felt vil en møte mange mennesker med ulike behov. Noen brukere har komplekse og sammensatte behov, andre har mildere behov og det mest nødvendige er kanskje en støttespiller eller en å samtale med (Ellingsen & Levin, 2015). Dette gjelder også for profesjonsutøvere i den kommunale barneverntjenesten. Profesjonsutøveren i det kommunale barnevernet skal sørge for at barn og unge får riktig hjelp til rett tid, noe som krever kontinuerlige vurderinger i henhold til lov om barneverntjenester og hva som er barnets beste (Barnevernloven, 1992).

Dersom et barn eller en ungdom viser skadelig seksuell atferd er det avgjørende med umiddelbar handling fra voksne. Om et barn eller en ungdom begår seksuelle overgrep eller krenker andre barn seksuelt, vil det i mange tilfeller utløses en krise som ikke bare preger den unge selv, men også offeret og begge parters nettverk (Øverli mfl., 2018). Hver og en av de involverte vil møte situasjonen på ulik måte og derfor ha ulike følelser og reaksjoner knyttet til hendelsen. For å hindre unødvendig belastning er det avgjørende med profesjonell håndtering av situasjonen. Imidlertid vil det ikke være unaturlig at profesjonsutøveren lar seg rive med og mister oversikten over planer, tiltak og samarbeidspartnere (Øverli mfl., 2018).

Barnevernlovens § 1 formulerer barnevernets hovedmål og virkeområde slik

formålet med denne loven er å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid, og å bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår (Barnevernloven, 1992).

4.1 Kjennetegn på gruppen

Det er bred enighet blant profesjonsutøvere at barn og unge med skadelig seksuell atferd er en sammensatt gruppe. Kompleksiteten i hvert enkelt barns atferd fører til utfordringer i å finne konkrete kjennetegn eller karakteristika som kan kategorisere gruppen (Bendiksby, 2008). Forskning har likevel kommet frem til at det er en sammenheng mellom overgrepstatferd og enkelte faktorer hos barn og unge med skadelig seksuell atferd. Det antydes at barn og unge som selv har blitt utsatt for overgrep selv har større risiko for å utvikle overgrepstatferd. Videre viser forskning at denne utsattheten ikke er tilstrekkelig for å klargjøre utviklingen av skadelig seksuell atferd fordi de fleste som disponeres eller utsettes for overgrep selv, aldri begår overgrep senere i livet (Øverli mfl., 2018). Likevel er det viktig at profesjonsutøveren i det kommunale barnevernet har kunnskap om hvilke faktorer som kan ha betydning for utviklingen av skadelig seksuell atferd.

På den ene siden kan det være en klar forsterkende faktor for barnet eller ungdommen dersom han eller hun selv har blitt utsatt for seksuelle overgrep, vold eller mishandling. Utvikling av sosiale evner og selvstendigjøring vil påvirkes av hvorvidt barnet eller ungdommen har blitt ivaretatt i oppveksten i oppveksten (Barbaree & Marshall, 2006). Barn som vokser opp i miljø som ikke er tilstrekkelig eller er skadelig fra begynnelsen av livet, vil i mange tilfeller etablere atferd som er tilpasset oppvekstmiljøet. Atferden som utvikles vil ikke tjene barnet senere i livet, da den sjelden ses som akseptabel utenfor hjemmet. Særlige trekk for barn og unge som har opplevd slik oppvekst er at de kjenner tvang, skremmeskudd eller vold som løsninger på emosjonelt stress, der den eldre og mektige utøver vold mot den undertrykte eller yngre. Dermed lærer barnet eller ungdommen et atferdsmønster der han eller hun tyr til for eksempel seksualisert vold i utfordrende situasjoner (Bendiksby, 2008).

På den andre siden kan det tenkes at dersom barnet har mange og gode nok beskyttelsesfaktorer, vil det ikke nødvendigvis være en avgjørende om han eller hun er utsatt for vold eller seksuelle krenkelser i oppveksten (Kvello, 2015). Noen barn opplever kanskje å ha en signifikant spennende seksuell opplevelse som de ønsker å oppleve igjen. I tillegg vil overgangen fra barn til ungdom bringe med seg flere forandringer som hormonsvingninger, at kroppen forandrer seg, at vennegjenger brytes opp og at trygg rammer som alltid har vært tilstede forsvinner.

Det kan være hensiktsmessig for profesjonsutøveren i det kommunale barnevernet å ha med seg begge sider. Egenerfarte overgrep eller krenkelser kan være en utslagsgivende faktor for utviklingen av skadelig seksuell atferd, men vil ikke ha en avgjørende rolle i hver sak. Samtidig kan det være andre vedvarende eller tilfeldige faktorer som spiller inn på hvordan atferden utvikles (Øverli mfl., 2018). Som tidligere nevnt beskriver Marshall og Barbaree (2006) at situasjonelle faktorer også kan ha betydning for om barn og unge utøver seksuelle overgrep eller krenkelser mot andre.

4.2 Kartlegging og tverrfaglig samarbeid

For å kartlegge og vurdere barn og unges seksuelle atferd, finnes det flere kartleggingsverktøy. På den ene siden vil det å ha tilgang til- og bruke standardiserte maler som vurderer atferd være en trygghet for profesjonsutøveren i det kommunale barnevernet (Askeland mfl., 2017). En fastsatt mal som kategoriserer ulike typer seksuell atferd, vil kunne forenkle prosessen med identifisering av atferden. Dersom flere fagmiljøer og profesjonsutøvere kategoriserer likt, vil det høyst sannsynlig være enighet i synet på hva som er skadelig seksuell atferd og ikke. På den andre siden kan det være lite hensiktsmessig med maler og verktøy som måler, vurderer og identifiserer atferden dersom man ikke operer med et godt verktøy. Det er lite kunnskap om skadelig seksuell atferd hos barn og unge, og det er derfor grunn til å stille seg kritisk til ulike kartleggingsverktøy. Kartleggingsverktøy som er standardiserte kan føre til at profesjonsutøveren blir fastlåst i hvordan atferdens uttrykk skal forstås.

Det kan stilles spørsmål til hvilken behandling barn og unge med skadelig seksuell atferd egentlig har behov for. Flere forskere og profesjonsutøvere er sikre i sin sak om at barn og

unge som begår seksuelle overgrep mot andre barn har behov for psykoterapi. Det kan tenkes at en stor andel barn og unge som krenker andre seksuelt har behov for miljøterapi for å komme ut av gamle mønstre. For det første vil kompleksiteten i den skadelig seksuelle atferden alltid være gjeldene. Det vil være individuelle behov for hvert enkelt barn eller ungdom, og derfor vil det være lite hensiktsmessig å sette alle barn og unge med skadelig seksuell atferd i samme bås (Barbaree & Marshall, 2006). For det andre, kan det være hensiktsmessig å skille atferden – har barnet en faktisk seksuell tiltrekning til yngre barn, eller er atferden et uttrykk for aggresjon eller behov for nærhet til andre mennesker? (Kleive, 2016)

Med hensyn til kompleksiteten i problematikken skadelig seksuell atferd fører med seg, er det bred enighet i fagfeltet om at behandlingstilbudet må forankres hos flere ulike instanser. Problemområdet berører mange ulike fagområder, og vil derfor kunne kreve tiltak fra både psykologisk, medisinsk, juridisk, sosialt, pedagogisk og barnevernsfaglig arbeid (Askeland mfl., 2017). Utfordringen kan være å tilby en helhetlig behandling der ulike profesjoner og fagmiljøer samarbeider på tvers av instanser og fag. En forutsetning for at tverrfaglighet skal kunne virke forebyggende er at instanser med ulikt mandat og virkeområde evner å samarbeide, både på tverrprofesjonelt og tverrsektorielt nivå (Gjertsen, 2007). Hvilke instanser som er aktuelle og hvem som skal ha ansvar for samarbeidet vil avhenge av barnets- eller ungdommens særskilte behov (Askeland mfl., 2017). Den enkelte profesjonsutøverens samarbeidskompetanse vil være viktig i arbeidet med å gi tilpasset og god hjelp til barnet eller ungdommen med skadelig seksuell atferd.

Tverrfaglig samarbeid kan bidra til en mer smidig kartlegging av den skadelige seksuelle atferden og omsorgssituasjonen forøvrig (Vorland mfl., 2018). Videre kan ulike profesjoner dra nytte av hverandres kunnskap og erfaringer, og sammen skape den beste behandlingen for barnet (Kleive, 2016). Ellers kan tverrfaglig samarbeid legge til rette for oppgavefordeling utover ulike ansvarsområder, som videre bidrar til å skape bedre oversikt for de involverte partene. Det kommunale barnevernets ansvar i saker som omhandler skadelig seksuell atferd er viktig og forpliktende. Instansen får en koordinerende rolle og blir ofte ansvarlig for å bearbeide, berolige og forsøke å følge riktig sti videre (Øverli mfl., 2018).

4.3 Forebygging – muligheter og utfordringer

4.3.1 Mangel på kompetanse som hinder i forebyggingen

Selv om det kommunale barnevernet har en vesentlig rolle i arbeid med barn og unge som utøver skadelig seksuell atferd, kan det stilles spørsmål ved om profesjonsutøveren har tilstrekkelig kompetanse om seksuell atferd hos barn og unge. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress gjennomførte i 2018 en undersøkelse av profesjonsutøveres erfaringer med skadelig seksuell atferd i det kommunale barnevernet. Profesjonsutøverne uttrykte at de savnet et opplæringstilbud om skadelig seksuell atferd hos barn og unge, noe som fører til et tynnere grunnlag når det skal jobbes med barn som har skadelige seksuelle atferdsmønstre (Øverli mfl., 2018).

Profesjonsutøvere i det kommunale barnevernet beskriver å ha mengdetrening i hvordan de skal tilnærme seg barn som har vært vitne til eller er utsatt for seksuelle overgrep. Derimot formidler de å ha langt færre erfaringer med å ivareta barn og ungdom som er utøvere av seksuelle handlinger. Profesjonsutøverne gjorde også rede for at det ganske sjelden meldes bekymring til det kommunale barnevernet knyttet til skadelig seksuell atferd, noe som fører til at både den teoretiske og erfaringsbaserte kunnskapen er noe redusert (Øverli mfl., 2018). Videre kan mangel på bekymringsmeldinger om skadelig seksuell atferd være en påvirkende faktor til at profesjonsutøveren i det kommunale barnevernet ikke får den mengdetreningen som det beskrives å være mangel på.

Konsekvensene av mangel på kompetanse kan være mange og alvorlige. En konsekvens kan være at det kommunale barnevernet ikke kan tilby riktig og god nok hjelp til barn og unge med skadelig seksuell atferd. Økt kompetanse vil i stor grad kunne føre til sikkerhet for at barnets beste blir ivaretatt i form av riktig behandling og tiltak, noe som sannsynligvis vil føre til ringvirkninger som at omsorgspersoner og nettverk utvikler tillit det offentlige hjelpeapparatet (Ingenes & Kleive, 2011). Det kan stilles spørsmål ved om ledere bør stille høyere krav til at ansatte gjennomfører kurs og videreutdanninger for å øke kompetansen om skadelig seksuell atferd blant profesjonsutøverne i det kommunale barnevernet (Øverli mfl., 2018).

4.3.2 Betydningen av forebygging på ulike nivå

Å arbeide forebyggende med skadelig seksuell atferd blant barn og unge kan på sin måte være utfordrende. Det er ulike grunner til de sterke reaksjonene omkring skadelig seksuell atferd, men felles for mange profesjonsutøvere er å reagere med medfølelse for offeret og fordømmelse mot utøveren. Mange profesjonsutøvere føle et sterkt ansvar for å beskytte barnet for det som gjør han eller henne vondt (Ingnes & Kleive, 2011). Tiltak og behandling rettet mot barn og unge med skadelig seksuell atferd kan ses som samfunnets handling på vedkommende sin være- og handlemåte. Dessuten iverksettes ikke tiltak bare for å beskytte offeret, men også for å sikre at utøveren møtes med adekvate reaksjoner fra samfunnet og omgivelsene (Kruse, 2011). Med andre ord vil forebyggende arbeid rettet mot barn og unge med skadelig seksuell atferd være til det beste barnet eller ungdommen selv, offeret og samfunnet. Det synes riktig å bruke ressurser på å hjelpe barn og unge som har begått seksuelle overgrep. For det første fordi de har rett til hjelp på samme måte som alle traumatiserte eller utagerende barn, og for det andre fordi det er viktig med tiltak som kan forebygge seksuelle overgrep. Likevel er det viktig å poengtere at behandling og tiltak ikke skal forstås som en aksept av overgrepstatferd. Profesjonsutøveren vil derfor være nødt til å ha to tanker i hodet på samme tid. På den ene siden skal utøveren få hjelp til å bearbeide egne opplevelser og eventuelle traumer, og på den andre siden må holdningen til profesjonsutøveren tilsi at seksuelle overgrep og krenkelser er utilbørlig og aldri må skje igjen (Ingnes & Kleive, 2011).

Som tidligere nevnt kan forebygging skje på ulike nivå, ut fra målgruppe og hva forebyggingen er ment å forhindre eller begrense. Økt fokus på primær forebygging kan bidra til å opplyse både barn, ungdom og voksne (Gjertsen, 2007). Manglende kunnskap kan føre til at barn og ungdom ikke vet hva som er innafor eller utafør med tanke på seksualitet. Det kan være hensiktsmessig at det på flere nivåer jobbes med å gjøre seksualitet mindre tabubelagt, for eksempel gjennom å gjøre det til en tema som snakkes mer om, enten det er samtaler mellom foreldre og barn, lærere og ungdom, eller barn til barn (Glad mfl., 2010).

Videre kan primær forebygging rettet mot alle barn og unge i barnehage og skole forhindre at seksuelle overgrep og krenkelser skjer blant barn og unge (Ingnes & Kleive, 2011). I tillegg kan det også være hensiktsmessig at det kommunale barnevernet, som ofte har tett samarbeid med lokale barnehager, skoler og helsestasjoner, formidler til instansene når det bør meldes

bekymring om skadelig seksuell atferd. Ellers bør det kanskje i større grad oppfordres til at ansatte i skole og barnehage kan drøfte saker anonymt med det kommunale barnevernet.

Sekundærforebyggende tiltak er også viktig i forebygging av skadelig seksuell atferd blant barn og unge. Sekundær forebygging kan dreie seg om å rette særlig oppmerksom mot barn som er spesielt utsatt, på bakgrunn av det vi vet om faktorer som kan bidra til utvikling av atferden og faktorer som kan virke beskyttende. På den ene siden kan det være hensiktsmessig å rette oppmerksomheten mot de barna man vet omgås flere risikofaktorer enn andre barn, for eksempel barn hvor det er kjent at vedkommende lever i omsorgssvikt eller har særlige atferdsvansker (Øverli mfl., 2018). På den andre siden bør profesjonsutøveren være varsom med hvordan denne oppmerksomheten rettes mot enkeltbarn og ungdommer. Dette fordi det kan føre til stigmatisering og mistanke av noe som kan være uskyldig utforskning. Det kan være hensiktsmessig å benytte seg av verktøy som kan hjelpe profesjonsutøveren til å identifisere atferden til barnet eller ungdommen (Ingnes & Kleive, 2011).

Det kan tenkes at tidlig forebygging og respons rettet mot barn som utøver skadelig seksuell atferd kanskje også vil forebygge stigmatisering, sosiale vansker og kriminalitet hos utøveren, noe som igjen vil dempe samfunnskostnader. Å la være og forebygge seksuelle overgrep vil koste både penger og ressurser (Glad mfl., 2010). Videre kan det være mindre krevende å behandle skadelig seksuell atferd hos barn og ungdom, sammenlignet med behandling av voksne med skadelig seksuell atferd. Hos voksne vil atferden kanskje være mer bundet og automatisert (Askeland mfl., 2017).

Likevel er det viktig å påpeke at forebyggende arbeid i det kommunale barnevernet har sine begrensinger. For barn med atferdsvansker viser både nasjonal og internasjonal forskning at tiltakene som har vært mest brukt, har hatt liten eller ingen nytte (Gjertsen, 2007).

4.4 Betydning av tilnærmingen til barnet eller ungdommen

Et sentralt hensyn i norsk barnevernsrett er barnets rett til medvirkning. Barns rett til å bli hørt i spørsmål som berører dem er blant annet lovfestet i Grunnloven § 104. Det kommunale barnevernets plikt til å sørge for barns medvirkning er også lovfestet i barnekonvensjonen art. 12, nr. 1 og barnevernloven §§ 1-6 og 6-3. Retten til medvirkning betyr ikke at barnet skal

bestemme, men at barnet skal lyttes til og at synspunktene skal vektlegges i samsvar med barnets alder og modenhet (Guldbrandsen mfl., 2012).

Landsomfattende tilsyn på det kommunale barnevernets arbeid oppsummerer mangler ved barn og unges medvirkning som et gjennomgående trekk. I barnevernpraksisen flere steder i landet kommer det frem at barnet er en person det handler om, ikke en person det samhandles med (Guldbrandsen mfl., 2012).

4.4.1 Medvirkning

En primæroppgave for profesjonsutøveren i det kommunale barnevernet er å ivareta barnets beste. Barnets beste er ikke en konstant størrelse, men vil være gjenstand for skjønn, og er- og vil alltid være individuelt tilpasset hvert enkelt barns behov (Guldbrandsen mfl., 2012). Som tidligere beskrevet er alle barn og unge forskjellige, og med hensyn til at barn med skadelig seksuell atferd er en sammensatt gruppe, må tilnærmingen tilrettelegges deretter. Selv om barnet eller ungdommen har utført handlinger som er i strid med både lov og etiske prinsipper, er det grunnleggende viktig for vedkommende å bli møtt på en profesjonell måte (Ingnes & Kleive, 2011). Barn og unge er sårbare og har ikke nødvendigvis intensjoner om å skade andre dersom de utfører seksuelle overgrep eller krenkelser. Å la barnet medvirke i sin egen sak og forklare sin opplevelse av situasjonen kan være avgjørende for en rettfærdig behandling (Kvælo, 2015). Imidlertid vil det også være viktig at profesjonsutøveren i det kommunale barnevernet møter barnet på en måte som bedømmer handlingene og ikke mennesket.

4.4.2 Profesjonsutøveren

Som tidligere nevnt, beskriver Schulman (2003) å stille seg inn på den enkelte brukeren som en viktig ferdighet i sosialt arbeid. Profesjonsutøverens evne til å stille seg inn på barnet eller ungdommen og leve seg inn i mulige følelser og problemer barnet kan ha med seg inn i møtet kan ha stor betydning for utfallet av samtalen. Gjennom å stille seg inn på tenkelige følelser og problemer barnet kjenner på, kan profesjonsutøveren i større grad komme med direkte respons på den indirekte kommunikasjonen som ofte er tilstede i samtaler med barn og unge (Schulman, 2003). Imidlertid kan det å stille seg inn også føre til at profesjonsutøveren ikke er

forberedt på alle mulige måter barnet kan opptre, hva barnet kan fortelle eller hvilke reaksjoner barnet vil komme med. Som beskrevet tidligere er profesjonsutøverens evne til å ta i mot uforståelig, trist eller uventet informasjon viktig i samtale med barn, og kan mulig bli utfordrende dersom forberedelsene og strukturen for samtalen er nøye planlagt (Bunkholdt & Kvaran, 2018).

Et følelsesmessig aspekt kan også gjøre seg gjeldende i samtaler med barn og unge som utøver skadelig seksuell atferd, noe som kan prege samtalen. Killén tematiserer at profesjonsutøveren noen ganger viker seg fra å innse at det barnet forteller er sant, og dermed kan strekke seg langt i å benekte barnets uttalelser for å beskytte seg selv (Baar-Dahl, 2019). Å være i kontakt med egne følelser har mye å si for hvordan profesjonsutøveren tenker og handler. Det er ikke uvanlig at profesjonsutøvere som for eksempel er unge og ikke selv har barn vil kjenne på utilstrekkelighet i møte med barn og unge. Ved å rette fokus mot å stille seg inn på det enkelte barnet eller ungdommen, samt å være i kontakt med egne følelser, kan risikoen for at egne følelser hemmer relasjonen og samtalen bli mindre, og kanskje heller være fordelaktig for relasjonen (Schulman, 2003). I en sak som omhandler barn og unge som utøver skadelig seksuell atferd, kan det være fremmede for relasjonen dersom profesjonsutøveren evner å sette seg inn hva barnet eller ungdommen eventuelt føler på. For mange barn kan det være sjenanse knyttet til hendelsen, og de fleste mennesker har naturligvis kjent på skam i løpet av livet, både som barn og voksen. Gjennom å kjenne på disse egenerfarte følelsene kan det være lettere å ta hensyn til barnet eller ungdommens opplevelse av situasjonen. Likevel må profesjonsutøveren være tydelig på at atferden er uakseptabel og at gjentakelse i aller høyeste grad må unngås (Ingnes & Kleive, 2011).

Med hensyn til barneperspektivet vil det være nyttig for både barnet og profesjonsutøveren at det legges til rette for at barnet får fortelle sin opplevelse av situasjonen. Med tanke på å avklare hva som fører til at barn utøver skadelig seksuell atferd er profesjonsutøveren avhengig av at barnet beretter sin historie (Bunkholdt & Kvaran, 2018). Forøvrig kan tilrettelagt medvirkning, tilnærming og sosialfaglige ferdigheter sørge for at barnets utfordringer og erfaringer synliggjøres. Deretter kan behandling og tiltak tilrettelegges, og seksuelle overgrep og krenkelser i større grad forebygges.

5 Avslutning

I løpet av denne oppgaven har jeg i lys av relevant litteratur synliggjort hvordan profesjonsutøveren i det kommunale barnevernet kan tilnærme seg barn og unge med skadelig seksuell atferd på en forebyggende måte. Med et mål om å belyse problemstillingen på en god måte har jeg sett nærmere på hva skadelig seksuell atferd er og beskrevet faktorer som har betydning for utviklingen av slik atferd. Videre har jeg presentert to behandlingsenheter og juridiske rammer presentert i korte trekk. Forebygging på ulike nivåer ble også gjort rede for, samt betydningen av relasjonen i sosialfaglig arbeid. Videre har jeg sett nærmere på hvordan profesjonsutøveren kan tilnærme seg barn og unge. I kapittel fire ble problemstillingen drøftet og gjort rede for i lys av teorien lagt til grunn i kapittel tre.

For å oppsummere, er det en tydelig enighet om at barn og unge som utøver skadelig seksuell atferd er en kompleks og sammensatt gruppe. Å arbeide med barn og unge som utøver skadelig seksuell atferd kan fremstå som et særlig krevende og utfordrende område, noe det nok er. Kunnskap om hva som kan beskytte barn mot å utvikle skadelig seksuell atferd kan bidra til å forebygge at overgrep og krenkelser utført av barn og unge skjer (Øverli mfl., 2018). For å bidra til forebygging hos den heterogene gruppen av barn og unge som viser skadelig seksuell atferd kan profesjonsutøveren dra nytte av tverrfaglig og tverrsektorielt samarbeid (Søftestad mfl., 2007).

Profesjonsutøverens evne til å tilnærme seg barn og ungdom med skadelig seksuell atferd vil også påvirke arbeidet. Profesjonsutøveren må sørge for å møte vedkommende på en rettferdig og profesjonell måte, samtidig må det gjøres klart at slik atferd er i strid med lov og etiske rammer, og kan få alvorlige konsekvenser (Innes & Kleive, 2011).

Rask og gjennomtenkt innsats rettet mot barn og unge med skadelig seksuell atferd kan utgjøre en stor forskjell både for barnet eller ungdommen selv, offeret, familien, nærmiljøet og samfunnet forøvrig. Det viser seg at det er et mangfold av måter arbeide med problematikken på, og sett i forebyggende kontekst kan det være hensiktsmessig å rette fremtidig fokus mot kompetanseheving på ulike nivåer og i flere instanser som samhandler rundt disse barna.

Bibliografi

- Askeland, I. R., Jensen, M., & Moen, L. H. (2017). *Behandlingstilbudet til barn og unge med problematisk eller skadelig seksuell atferd* (NKVTS rapport nr. 1). Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Hentet fra https://www.nkvts.no/content/uploads/2017/03/NKVTS_Rapport_1_2017.pdf
- Barbaree, H. E., & Marshall, W. L. (2006). An introduction to the Juvenile Sex Offender: Terms, Concepts and Definitions. I H. E. Barbaree, & W. L. Marshall, *The Juvenile Sex Offender*. New York: Guilford Publications. Hentet fra <https://www.guilford.com/excerpts/barbaree.pdf?t>
- Barnevernloven. (1992). Lov om barneverntjenester (LOV-1992-07-17-100) Hentet fra <https://lovdata.no/lov/1992-07-17-100>
- Baar-Dahl, I. M. (2019, 10 16). Metoden: hemmende eller fremmende? En drøfting av metodebruk i profesjonelle samtaler med barn. *Tidsskriftet Norges Barnevern* 96(3), 140-151. <https://doi.org/10.18261/ISSN.1891-1838-2019-03-02>
- Bendiksby, O. H. (2008). Å forstå unge overgripere: Tilknytningsstrategier og utviklingshistorie. *Tidsskrift for Norsk psykologforening* 45(6), 735-738. Hentet fra <https://psykologitidsskriftet.no>
- Berg, B., Ellingsen, I. T., Levin, I., & Kleppe, L. C. (2015). Hva er sosialt arbeid?, I I. T. Ellingsen, I. Levin, B. Berg, & L. C. Kleppe (red.), *Sosialt arbeid - en grunnbok* (s. 19-35). Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Betanien sykehus. (u.d.). *Betanien Sykehus*. Hentet 04.2020 fra <https://betaniensykehus.no/avdelinger/betanien-sykehus/enhet-for-psykisk-helse/barne-og-ungdomspsykiatrisk-poliklinikk/ressursenhet-v27>
- Bunkholdt, V., & Kvaran, I. (2018). *Kunnskap og kompetanse i barnevernsarbeid* (2.utg.). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Dalland, O. (2017). *Metode og oppgaveskriving*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Ellingsen, I. T., & Levin, I. (2015). Det sosiale i sosialt arbeid. I I. T. Ellingsen, I. Levin, B. Berg, & L. C. (red.), *Sosialt arbeid - en grunnbok* (s. 47-64). Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Fellesorganisasjonen (2015) Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere. Revidert
- Gjertsen, P.-Å. (Red.). (2007). *Forebyggende barnevern: samarbeid for barnets beste*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

- Glad, K. A., Øverlien, C., & Dyb, G. (2010). *Forebygging av fysiske og seksuelle overgrep mot barn: En kunnskapsoversikt*. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Hentet fra https://www.nkvts.no/content/uploads/2015/08/forebyggingavfysiskeogseksuelleovergrepmotbarn_kunnskapsoversikt.pdf
- Guldbrandsen, L. M., Seim, S., & Ulvik, O. S. (2012). Barns rett til deltakelse i barnevernet: Samspill og meningsarbeid. *Sosiologi i dag* 42(3-4), 54-78. Hentet fra <https://ojs.novus.no>
- Hegge, B. (2016). *Trafikklyset: Seksuell atferd hos barn og ungdom*. Oslo: Hertevig Forlag.
- Ingenes, E. K., & Kleive, H. (2011). *I møte med unge overgripere*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Jensen, M., Garbo, E., Kleive, H., Grov, Ø., & Hysing, M. (2016). Gutter i Norge med skadelig seksuell atferd . *Tidsskrift for Norsk psykologforening* 53(5), 366-375. Hentet fra <https://psykologitidsskriftet.no>
- Kleive, H. (2016). Barn som forgriper seg på barn. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening* 53(11), 912-918. Hentet fra <https://psykologitidsskriftet.no>
- Kruse, A. E. (2011). *Unge som begår seksuelle overgrep*. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Hentet fra <https://www.nkvts.no/content/uploads/2015/08/Unge-som-begaar-seksuelle-overgrep2011.pdf?fbclid=IwAR1RQjzpXY7I7z19XVYUNiSJbt1gjpqmZcSgMba0ibPJJ2ItCj711OjvdIw>
- Kvello, Ø. (2015). *Barn i risiko, skadelige omsorgssituasjoner* (2.utg.). Oslo: Gyldendal Norsk forlag AS.
- Søftestad, S., Bjørtvedt, M., Haga, J. H., & Hildén, K. E. (2007). Unge overgripere i familiebehandling; Erfaringer fra det tverretatlige behandlingstilbudet TVERS i Vest-Agder. *Fokus på familien* 45(1), 5-19. Hentet fra <https://idunn.no>
- Schulman, L. (2003). *Kunsten å hjelpe individer og familier*. Oslo, Norge: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Straffeloven. (2005). Lov om straff (LOV-2019-06-21-52) Hentet fra <https://lovdata.no/lov/2005-05-20-28>
- Støren, I. (2013). *Bare søk! Praktisk veiledning i å skrive litteraturstudier*. Oslo, Norge: Cappelen Damm AS.

- Vorland, N., Selvik, S., Hjorthol, T., Kanten, A. B., & Blix, I. (2018). *Tverretatlig samarbeid om barn og unge med problematisk eller skadelig seksuell atferd* (NKVTS rapport nr. 3). Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Hentet fra <https://www.nkvts.no/rapport/tverretatlig-samarbeid-om-barn-og-unge-med-problematisk-eller-skadelig-seksuell-atferd/>
- Øverli, I. T., Vorland, N., Kruse, A. E., Hjorthol, T., & Blix, I. (2018). *"Også disse barnas beste" Kommunalt barneverns arbeid med barn og unge med problematisk eller skadelig seksuell atferd* (NKVTS Notat nr. 1). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Hentet fra https://www.nkvts.no/content/uploads/2018/09/NKVTS_Notat_1-18.pdf

